

FONDACIJA ZA OTVORENO DRUŠTVO, SRBIJA
OPEN SOCIETY FOUNDATION, SERBIA

**EKONOMSKE, DEMOGRAFSKE I SOCIJALNE POSLEDICE
MOGUĆIH SCENARIJA NORMALIZACIJE ODNOSA
IZMEĐU BEOGRADA I PRIŠTINE**

REZIME:

U procesu definisanja odnosa Srbije sa Kosovom i Metohijom, i u tom smislu određivanja demografskih, socijalnih i ekonomskih efekata, polazi se od pretpostavke da se ti odnosi mogu kretati u dva pravca:

1. Prvi, koji možemo označiti kao „očekivani“ ili **realni scenario**, podrazumeva da će se odnosi između Srbije i Kosova i Metohije „normalizovati“ – bilo kroz razmenu teritorije, ili primenu Briselskog sporazuma (2013) na adekvatan način. Kao rezultat ovih procesa, Srbija će se uspešno priključiti Evropskoj uniji. Proces evropskih integracija zemlje će se intenzivirati i završiti u periodu između 2025. i 2030. godine.
2. Drugi, u kojem neće doći do normalizacije odnosa Srbije i Kosova, odnosno zadržaće se sadašnje stanje, zbog čega ćemo taj scenario nazvati **status quo**. Shodno tome, pretpostavlja se da će pregovori Srbije sa Evropskom unijom biti neuspešni, tako da se može posmatrati kao „pesimistička“ varijanta, koja prikazuje najveći pad stanovništva, pogoršanje ekonomskih uslova, izostanak rasta i konvergencije ka razvijenim zemljama EU.

I. Demografske posledice rešavanja odnosa Srbije i KiM

Kretanje stanovništva u Srbiji, u poslednjih nekoliko decenija, obeleženo je sledećim procesima:

- **starenjem populacije**, usled opadajućih stopa fertiliteta i produženog očekivanog trajanja životnog veka
- **opadanjem ukupnog broja stanovništva**, usled negativnog prirodnog priraštaja i emigracije
- **padom stopa aktivnosti** (smanjenjem broja aktivnog u ukupnom stanovništvu)

Prema proceni Republičkog zavoda za statistiku, ukupan broj stanovnika, korišćen kao polazna veličina za demografske projekcije, u Srbiji u 2015. godini iznosio je 7,1 miliona. Da bi se stekao uvid u buduće demografske trendove u Srbiji, urađene su projekcije stanovništva u pet varijanti, za period do 2060. godine. Prema rezultatima ovih projekcija, stanovništvo Srbije bi u 2060. godini moglo da se kreće u intervalu od 3,9 miliona (u scenariju izostanka normalizacije odnosa Beograda i Prištine) do 5,8 miliona (varijanta visokog fertiliteta).

To znači da bi u periodu 2015-2060. ostvarenje maksimalne varijante uslovalo smanjenje stanovništva zemlje za nešto više od milion lica (1,2 miliona ili za 17%), odnosno, u minimalnoj varijanti (*status quo*) došlo bi skoro do prepolovljavanja broja stanovnika Srbije (smanjenje od 3,1 miliona lica ili za 44% u odnosu na 2015.).

Od svih pet navedenih varijanti projekcija stanovništva, za potrebe analize rešavanja odnosa Srbije i KiM, u fokusu su sledeće dve varijante:

- **realni scenario** demografskih kretanja, koji korespondira sa političkim scenarijom normalizacije odnosa sa Kosovom, a metodologiji demografskih projekcija odgovara varijanti očekivanog fertiliteta, i
- **konstantni (status quo)**, koji korespondira sa situacijom izostanka normalizacije odnosa Srbije i Kosova.

Za svaki od ova dva scenarija, najpre su date određene hipoteze, odnosno pretpostavke o kretanju fertiliteta, mortaliteta i migracija tokom projektovanog perioda. Na osnovu ovih pretpostavki izvršeno je modeliranje demografske budućnosti:

Realni scenario - hipoteze

- **Migracije** - sredinom 2030-ih došlo bi do izjednačavanja broja emigranata i imigranata (nulti migracioni saldo). To bi značilo da se smanjio emigracioni potencijal Srbije, zbog povoljnije ekonomske situacije, smanjene nezaposlenosti, ali i zbog demografski ostarelog stanovništva.
- **Fertilitet** – u 2015. godini stopa ukupnog fertiliteta u Srbiji iznosila je 1,44. Prema Realnom scenariju, očekuje se njeno postepeno povećanje i dostizanje 1,85 u 2060. godini.
- **Mortalitet** – pretpostavlja se da će se smrtnost po starosti kontinuirano smanjivati, odnosno da će se stalno povećavati dužina očekivanog trajanja života pri živorođenju i muškog i ženskog stanovništva, tako da će ona u 2060. godini za muškarce iznositi 81,9, a za žene 86,4 godine (u 2015. ove vrednosti su iznosile 72,5 i 77,6 godina, respektivno).
- **Radna snaga** - trenutno vrlo niska stopa aktivnosti (63,6% u 2015. godini) daleko je ispod proseka EU, gde za isti period iznosi 72,4%.

Pretpostavka je da će Srbija do 2030. postupno dostići prosečne stope aktivnosti koje već postoje u EU-10 i da će se blagi trend rasta nastaviti do kraja projekcionog perioda. To znači da bi projektovana **stopa aktivnosti**¹ za stanovništvo staro od 15 do 64 godine iznosila 68,6%, (2030.) odnosno 70,8% (2060.). I **stopa nezaposlenosti**, koja je u 2015. godini iznosila 18,2%, opala bi na 11% u 2030. za stanovništvo uzrasta 15-64, i potom na 7,8% u 2060. **Stopa zaposlenosti** za stanovništvo uzrasta 15-64 bi, u ovoj varijanti, do 2030. godine dostigla 61,1%, a u 2060. godini 65,3%.

Status quo scenario - hipoteze

- U ovoj varijanti pretpostavlja se da će specifične stope (po petogodišnjim starosnim grupama) fertiliteta, mortaliteta, neto migracija, aktivnosti i nezaposlenosti, ostati iste kao na početku projekcionog perioda (tj. u 2015. godini).
- Međutim, s obzirom na to da će se relativna učešća starosnih grupa u populaciji menjati, doći će i do promena projektovanih stopa ekonomske aktivnosti na većim, tj. agregiranim starosnim grupama stanovništva (na primer po desetogodištima ili na celoj populaciji).
- Odsustvo promena u pogledu specifičnih demografskih stopa i stopa aktivnosti (kako je pretpostavljeno u *status quo* scenariju) vodilo bi ka **smanjenju stopa aktivnosti i zaposlenosti** i povećanju stope nezaposlenosti, što je kretanje suprotno onom u realnom scenariju: u tom slučaju **stopa aktivnosti** za stanovništvo starosti 15-64 iznosila bi 63,7% u 2030., odnosno 63,4% u 2060. godini. **Stopa zaposlenosti** varirala bi blago oko sadašnjih 52%, tj. u 2030. godini bi dostigla 52,4%, a u 2060. ponovo bi opala na 52,2%. Stopa nezaposlenosti bi blago opala, na 17,7% u 2030. godini, gde bi ostala sve do 2060.

¹ Aktivno stanovništvo čine sva zaposlena i nezaposlena lica. Stopa aktivnosti predstavlja procenat aktivnog u ukupnom stanovništvu.

Realni scenario – rezultati projekcija

- **Broj stanovnika** ↓ u 2060. za 1,5 milion (ili 21%) u odnosu na 2015., tj. iznosiće 5,57 miliona; glavni pokretač ovog pada biće negativan prirodni priraštaj, koji bi smanjio stanovništvo za 1,684 miliona, dok bi neto migracija bila pozitivna, tj. iznosila bi 158 hiljada.
- **Aktivno stanovništvo** (lica starosti 15-74) ↓ u 2060. godini za 811 hiljada (ili za 26,1%)
- **Starosna struktura** – obim stanovništva starijeg od 65 godina ↑ za 23,1% u 2060. godini, a stanovništvo u udarnom starosnom dobu (20-64 godine) ↓ za 35%, odnosno, sa 4,382 miliona u 2015. na 2,850 miliona u 2060. godini.
- **Udeo starih 65+** ↑ sa 18,7% u 2015. godini na 29,4% u 2060. godini.
- **Koeficijent zavisnosti starih**, koji pokazuje učešće lica 65+ u ukupnom broju lica radnog uzrasta ↑ sa 30,3 u 2015. na 57,4 u 2060.

Status quo scenario – rezultati projekcija

- **Broj stanovnika** ↓ u 2060. za 3,1 milion (ili 44,2%) u odnosu na 2015., tj. iznosiće 3,9 miliona; glavni pokretač ovog pada biće negativan prirodni priraštaj, koji bi smanjio stanovništvo za 2,693 miliona, dok bi i neto migracija bila negativna, tj. iznosila bi -444 hiljade.
- **Aktivno stanovništvo** (lica starosti 15-74) ↓ u 2060. godini za 1,571 milion (ili za 50,5%)
- **Starosna struktura** – obim stanovništva starijeg od 65 godina ↓ za 11,5% u 2060. godini, a stanovništvo u udarnom starosnom dobu (20-64 godine) ↓ za 51,5%, odnosno, sa 4,382 miliona u 2015. na 2,123 miliona u 2060. godini.
- **Udeo starih 65+** ↑ sa 18,7% u 2015. godini na 29,7% u 2060. godini.
- **Koeficijent zavisnosti starih**, koji pokazuje učešće lica 65+ u ukupnom broju lica radnog uzrasta ↑ sa 30,3 u 2015. na 55,4 u 2060.

Prema tome, ako se ostvari **realni scenario**, za koji smatramo da je očekivan, a koji podrazumeva uspešno rešavanje odnosa Srbije i Kosova i pristupanje Srbije EU sredinom naredne decenije, broj stanovnika Srbije u 2060. godini opao bi na **5,57 miliona**, što je za 21,5% ili za 1,5 milion manje od broja zabeleženog 2015. (odnosno, broj stanovnika iznosio bi 6,34 miliona u 2030. godini, što je pad od 10,7%). Gubici proistekli iz prirodnog kretanja stanovništva tokom perioda 2015-2060. iznosili bi 1,7 miliona (do 2030. bi bili 582 hiljade), dok bi negativan uticaj migracionih kretanja postojao do 2030. godine, da bi nakon toga povećana imigracija uticala na manji pad broja stanovnika. Obim radne snage (lica starosti 15-64 godine) smanjio bi se za 26% (do 2030. za 10%), a koeficijent zavisnosti starih, koji sada iznosi 30,3, u 2030. godini bi bio 43,7, a do 2060. bi se povećao na 57,4.

Konstantni (status quo) scenario pretpostavlja da će odnosi Srbije i Kosova ostati nerešeni, tj. da neće doći do njihove normalizacije, i da će pregovori Srbije sa Evropskom unijom biti neuspešni, što sve zajedno isključuje povoljniju demografsku i ekonomsku situaciju, zbog neuporedivo manjeg blagostanja i znatno slabije populacione politike. Ovaj scenario podrazumeva održavanje vrednosti demografskih indikatora na *status quo* nivou (nepromenjeno do kraja projekcionog perioda), što bi vodilo smanjenju ukupnog stanovništva od 44%, ili za 3,1 miliona, tako da bi u Srbiji u 2060. bilo **3,96 miliona stanovnika** (u 2030. bi bilo 6,20 miliona, što je smanjenje od 13%). Smanjenje broja stanovnika usled negativnog prirodnog priraštaja u *status quo* scenariju iznosilo bi čak 2,7 miliona do 2060. godine (tj. 707 hiljada do 2030.). Ovaj scenario pretpostavlja i veće migracione gubitke (-183 hiljade do 2030., odnosno -444 hiljade do 2060. godine) i značajno smanjenje resursa

radne snage – do 2060. godine za 50,5%, što znači preko 1,5 miliona ljudi (do 2030. za 17%, preko 512 hiljada lica).

Prema tome, do kraja projekcionog perioda, tj. u 2060. godini, **razlika u smanjenju broju stanovnika** između ova dva scenarija iznosila bi 1,6 miliona u korist realnog scenarija. Drugim rečima, neresavanje odnosa između Beograda i Prištine rezultiralo bi negativnim demografskim efektom od 1,6 miliona ljudi. Prirodni priraštaj bi za 1 milion bio veći u slučaju realnog scenarija, a gubici u radnoj snazi (lica starosti 15-64 godine) bili bi za 700 hiljada ljudi manji u realnom nego u status quo scenariju.

II. Socijalne posledice rešavanja odnosa Srbije i KiM (održivost penzijskog sistema)

U slučaju ostvarivanja **realnog scenarija**, tj. rešavanja odnosa između Beograda i Prištine, projektovan prosečni godišnji rast BDP-a u periodu 2015-2060. iznosio bi 3,2% (prema makroekonomskim projekcijama). Takođe, prosečna realna penzija bi u ovom slučaju rasla za 1,2% godišnje. Zbog zadovoljavajućih ekonomskih kretanja učešće izdataka za penzije u BDP-u smanjilo bi se na 7,8% u 2030. godini, odnosno na 5,2% u 2060. godini (sa 11% u 2016. godini). Drugim rečima, mogla bi se očekivati finansijska stabilizacija penzijskog sistema.

Nasuprot realnom scenariju, u slučaju **status quo** scenarija, uz adekvatno projektovan dosta niži prosečan godišnji rast BDP-a od 1,3% u periodu 2015-2060., izdvajanja za penzije ostala bi na nivou od oko 10% BDP-a do 2060. godine. U oba scenarija (u slučaju rešavanja ili nerešavanja odnosa Srbije i KiM), trend porasta Koeficijenta zavisnosti starih doveo bi do ozbiljnih ekonomskih posledica (neizbežno starenje populacije), tj. do znatnog opterećenja državnog budžeta, pošto će pritisak na penzione fondove biti rastući, a njihovi prihodi sve manji. Posebno je važan (potencijalno i najštetniji) kombinovani uticaj rasta broja penzionera i smanjenja radne snage. Naime, stopa zavisnosti, tj. učešće lica starijih od 65 godina u radno sposobnom stanovništvu (20-64 godine), koja pokazuje efekat starenja, prema realnom scenariju iznosila bi 57,4, a prema status quo 55,4 u 2060. godini. Međutim, efekat starenja, u slučaju projektovanih izdataka za penzije, brže će se neutralizovati u slučaju realnog scenarija.

Drugim rečima, ako bismo želeli postići održivu makroekonomsku stabilnost u status quo scenariju, morali bismo spuštati prosečne penzije i ukupne izdatke za penzije, tj. izostalo bi prilagođavanje penzija i one bi ostale na istom realnom nivou kao u 2016., odnosno 2017. godini, u čitavom intervalu od 43 godine. To bi dovelo do njihove socijalne neodrživosti, tj. kreiranja socijalnog opterećenja javnih finansija i na drugoj strani i značajnog podizanju stopa i relativnog, i apsolutnog siromaštva. Nasuprot tome, u scenariju rešavanja odnosa Beograda i Prištine, realne penzije će zahvaljujući širenju prostora za makroekonomski napredak biti u stalnom porastu.

III. Direktni neto-ekonomski efekti rešavanja odnosa Srbije i KiM

Za procenu neto ekonomskih efekata različitih scenarija korišćen je bruto domaći proizvod (BDP), kao osnovno merilo ekonomske razvijenosti jedne zemlje, regiona ili sub-regionalne teritorijalne jedinice. Za potrebe sagledavanja potencijalnog dobitka ili gubitka u BDP-u, korišćena su *tri modaliteta* rešavanja odnosa Srbije i Kosova – normalizacija odnosa uz razmenu teritorija, normalizacija bez razmene teritorija, a uz primenu Briselskog sporazuma, i status quo, tj. izostanak normalizacije odnosa.

1. **Scenario normalizacije odnosa Srbije i Kosova sa razmenom teritorija** – u ovoj varijanti, teritorijalne celine Republike Srbije sa većinskim albanskim stanovništvom priključile bi se Kosovu, a teritorije Kosova sa većinskim srpskim stanovništvom priključile bi se Republici Srbiji. Shodno tome, BDP koji su stvarale

teritorijalne jedinice Republike Srbije, koje bi se pripojile Kosovu, predstavljale bi *gubitak* za Republiku Srbiju. S druge strane, BDP kosovskih opština, koje bi, po osnovu razmene, bile priključene Republici Srbiji i reintegrirane u njen ekonomski i pravni sistem, predstavljale bi *dobitak*, jer bi povećale postojeći bruto domaći proizvod Republike Srbije.

Razmenjivale bi se samo **nacionalno homogene teritorije**, tj. teritorije sa dominantnim učešćem albanskog stanovništva na strani Republike Srbije i obratno, teritorije na Kosovu sa dominantnim učešćem građana srpske (i nealbanske) nacionalnosti u ukupnom broju stanovnika posmatranih opština, i teritorije koje se nalaze na pograničnim delovima. U tom smislu, kada je reč o Srbiji, kao predmet moguće razmene teritorija dolazi samo opština Preševo, sa 29 600 stanovnika, od kojih 91% čine Albanci. Ovaj deo teritorije razmenjivao bi se za opštine Severnog Kosova – Zvečan, Zubin Potok, Leposavić i severni deo Kosovske Mitrovice, u kojem, prema proceni, živi 42 021 lice.

2. **Scenario normalizacije odnosa Srbije i Kosova bez razmene teritorija – primena Briselskog Sporazuma.** U ovom slučaju postojeće administrativno razgraničenje Republike Srbije i Kosova ostalo bi nepromenjeno.

Direktni ekonomski efekti– scenario razmene teritorija

- **Demografski dobitak:** ukupan broj stanovnika Severnog Kosova je 42 000, a opštine Preševo 30 000; razlika od 12 000 moglo bi se posmatrati kao demografski dobitak za Srbiju
- **Teritorijalni dobitak:** površina Severnog Kosova iznosi 1331 km², a opštine Preševo 264 km²; razlika od oko 1000 km² predstavlja dobitak za Srbiju, odnosno, smanjenje ukupnog gubitka teritorije uslovno nastalog samoproglašenjem nezavisnosti Kosova
- **Rashodi za kancelariju za KiM:** umesto dosadašnjih 47 miliona evra godišnje, iznosili bi 9 miliona evra; drugim rečima, pozitivan efekat po osnovu redukcije budžetskih rashoda iznosi oko 38 miliona evra godišnje
- **Efekti na BDP:** dobitak, kao razlika između BDP-a srpskih opština na Severu Kosova i opštine Preševo, iznosio bi oko 52,9 miliona evra godišnje
- **Ukupan dobitak:** BDP + redukovani budžetski izdaci za Kancelariju za KiM, iznosio bi oko 90 miliona evra godišnje, odnosno 3,8 milijarde evra u narednih 30 godina

Briselski sporazum tj. *Prvi sporazum o principima normalizacije odnosa Beograda i Prištine* omogućio bi osnivanje **Zajednice srpskih opština**, kao oblika lokalne autonomije i samouprave unutar Kosova, sa autonomijom i nadzorom u oblasti ekonomskog razvoja, obrazovanja, zdravstva, urbanizma i ruralnog razvoja.

Sporazum podrazumeva ukidanje bezbednosnih struktura i pravosudnih institucija Republike Srbije na Kosovu i Metohiji, u opštinama sa većinskim srpskim stanovništvom. Sudske vlasti u opštinama sa većinskim srpskim stanovništvom bile bi integrisane i funkcionisale bi u okviru pravnog sistema Kosova. Apelacioni sud u Prištini bi uspostavio komisiju u kojoj bi većinu činili srpske sudije i koja bi bila nadležna za sve većinski srpske opštine. Drugim rečima, postojeće srpske opštine na Kosovu bi bile u potpunosti

integrisane u pravni i politički sistem Kosova, uz obezbeđenje njihove autonomije i samouprave u navedenim oblastima. U tom slučaju, ove opštine bi ostale izvan pravnog i ekonomskog sistema Republike Srbije i svi ekonomski subjekti, pravna i fizička lica bi se smatrala tzv. nerezidentima, koji stvaraju BDP države kojoj pripadaju - Kosova. S obzirom da su ove srpske opštine, zapravo svi ekonomski subjekti na Kosovu, već isključeni iz zvaničnih procena BDP-a, ovaj scenario neće imati direktne, neposredne efekte na visinu BDP-a Republike Srbije. Međutim, globalni, sveobuhvatni efekti, koji su izvedeni u računu makroekonomskih projekcija (o čemu se dalje govori) normalizacije odnosa sa Prištinom će svakako biti pozitivni.

3. **Scenario Status Quo** tj. održavanje postojećeg stanja, bez normalizacije odnosa i sa postojećim razgraničenjem Republike Srbije i Kosova. I ovaj scenario, takođe, neće imati direktne, neposredne efekte na visinu BDP-a Republike Srbije budući da obračun BDP-a za Republiku Srbiju, koji vrši Republički zavod za statistiku, ne obuhvata teritoriju Kosova zbog nedostatka administrativnih i statističkih izvora podataka. U slučaju **Scenarija „Status Quo“** neposredni neto efekti na BDP Republike Srbije, u poređenju sa alternativom razmene teritorija, su takođe neutralni, ali globalni, dugoročni efekti će biti negativni, što će biti prikazano u makroekonomskom status quo scenariju. U slučaju Scenarija normalizacije bez razmene (Briselski Sporazum) i Scenarija Status Quo, pomenuti dobici po osnovu BDP-a bi izostali, i ostali bi samo, kao godišnji gubici, redukovani izdaci Kancelarije od oko **9 mil. EUR godišnje (270 mil. EUR za tridesetogodišnji period)** u prvom slučaju, odnosno neredukovani izdaci od oko **47 mil. EUR u drugom slučaju (1,4 mlrd. EUR za tridesetogodišnji period)**.

IV. Ostali aspekti ostvarivanja zajedničkog ekonomskog interesa

U okviru scenarija razmene teritorija treba voditi računa o tome da bi, vremenom, ekonomske migracije dovele do toga da teritorija ostaje naseljena samo staračkim domaćinstvima, što bi, izumiranjem ove populacije, dovelo do potpune nenaseljenosti već u sledećoj generaciji. Da bi se ova situacija izbegla, mora se obezbediti **ekonomska održivosti** teritorije koja bi se dobila, i to, kroz tri važna procesa:

1. Unutrašnja razmena teritorija - ova razmena bi podrazumevala, na primer, ustupanje terena i kompleksa turističkih i sportsko-rekreativnih **objekata na planini Šari** za neku teritoriju koja bi se mogla fizički povezati sa opštinama Kosovska Mitrovica, Leposavić, Zvečan i Zubin Potok, pod uslovom da ovo pripajanje ima isključivi aspekt ekonomske konsolidacije. S obzirom da je kosovska strana jasno zainteresovana za kompleks na Šari, za Srbiju bi optimalno rešenje da u zamenu za njega dobije vlasništvo nad nekim privrednim objektom od ekonomskog interesa, kao što je kombinat Trepča.
2. Poravnanje kroz vlasničku transformaciju - ovaj proces podrazumeva restrukturiranje velikih infrastrukturnih, elektro privrednih i industrijskih kompleksa, po vlasničkom principu, izdvajajući tehničke i tehnološke celine u posebna preduzeća, u koja se unosi kompletna imovina koju koriste i koju su ta preduzeća stvarala iz vlastitih sredstava. U tom procesu za našu stranu je važno da se **prvo**

koncentrišemo na prirodne resurse, kao što je eksploatacija ruda za potrebe Trepče i Feronikla Glogovac, kao i površinski kopovi lignita u Obiliću. **Drugi** prioritet treba da bude nastojanje da se dobije što veći vlasnički udeo u velikim privrednim sistemima: elektro privredi, kombinatu Trepča, Feronikal i ostalim preduzećima. Na ovaj način bi se stekli uslovi za zapošljavanje nealbanskog stanovništva, što bi moglo stimulisati i povratak na njihova tradicionalna staništa. Zbog toga što se većina privrednih kompleksa nalazi na teritoriji koja će ostati Kosovu, u ovom procesu poravnjanja se mora insistirati na **vlasničkoj transformaciji**, koja dozvoljava udeo u vlasništvu ili apsolutno vlasništvo nad korporacijom, i onom vlasniku koji nije iz te države.

3. Restitucija državne, crkvene i privatne imovine - Povratak nacionalizovane imovine tradicionalnim crkvama i verskim zajednicama ima važan civilizacijski aspekt, koji je bitno uticao i na odluke nekolicine zemalja koje su priznale tzv. Kosovo, ali su glasale protiv njegovog ulaska u UNESCO. Ovaj problem bi se morao internacionalizovati i rešavati u okviru traženja konačnog rešenja, a na osnovu poznatih i međunarodno priznatih modela eksteritorijalnosti crkvene imovine i lokalne samouprave. Neki od najvećih spomenika naše istorije i kulture su upravo verski objekti, koji bi ostali na kosovskoj teritoriji. Sa druge strane, crkva je pre nacionalizacije bila najveći veleposednik na Kosovu i Metohiji. Ta imovina, koja ima značajan komercijalni potencijal bi morala biti vraćena Crkvi, delom u naturalnom obliku, a delom u kompenzaciji. Zbog situacije na terenu, koja ukazuje na to da je većina imovine eksproprisana/oteta, teško se može očekivati naturalna restitucija, ali se zato mora insistirati na raznim vidovima kompenzacije sličnom imovinom na drugoj lokaciji, ili na finansijskoj kompenzaciji u realnoj vrednosti otete imovine.

V. Trepča

Rudarsko metalurški sistem Trepča, iako se formalno vodi kao jedinstveno pravno lice, danas polsuje kao dve odvojene tehnološke celine:

1. Trepča Sever, sa pogonima u srpskim opštinama, sa oko 4000 radnika – obuhvata četiri rudnika na teritoriji opštine Leposavić (Crnac, Belo Brdo, Žuta Prila i Koporić)
2. Trepča Jug, sa oko 5500 radnika albanske nacionalnosti, gde je glavni rudnik Stari Trg u Kosovskoj Mitrovici, sa najvećim rezervama olovo-cinkane rude

Procenjeno je da ukupne rezerve olovo-cinkane rude na Kosovu iznose između 50 i 60 miliona tona, a oko polovine tih rezervi pripada najvećem rudniku ovog sistema – Stari Trg. Na severu Kosova, na teritoriji sa većinskim srpskim stanovništvom, rezerve su procenjene na svega 6,5 miliona tona.

Na osnovu podataka o proizvodnji tri najvažnija metala koja se proizvode u Trepči (olovo, cink i srebro), iz perioda 1981-1990., dolazi se do sledećih procena:

- prosečna godišnja proizvodnja **sirovog olova** i legura olova iznosila je oko 80 000 tona godišnje; po trenutnoj ceni od 2 100 EUR/t vrednosno iskazana proizvodnja iznosila bi oko 204 miliona evra godišnje, odnosno 6,1 milijarda evra za tridesetogodišnji period

- prosečna godišnja proizvodnja **cinka** i legure cinka iznosila je oko 29 500 tona godišnje, što bi, pri sadašnjoj ceni od 2 700 EUR/t vredelo oko 79,6 miliona evra godišnje, odnosno, oko 2,4 milijarde evra za tridesetogodišnji period
- prosečna godišnja proizvodnja **srebra** iznosi oko 84 tona godišnje, što, sa trenutnom cenom od oko 450 EUR/kg, iznosi oko 38 miliona evra godišnje, ili oko 1,1 milijarda evra za tridesetogodišnji period.

Sumiranjem ovih rezultata dobija se do procenjene proizvodnje od oko 320 miliona evra godišnje, tj. oko 9,6 milijardi evra za tridesetogodišnji period. Na ovu cifru se mogu dodati i kumulirani potencijalni prihodi od prodaje neprerađenih koncentrata olova i cinka, čime bi se ukupna godišnja vrednost proizvodnje bila uvećana na oko 330-350 miliona evra godišnje (u zavisnosti od kretanja cena), odnosno, vrednost proizvodnje u tridesetogodišnjem periodu iznosila bi oko 10 milijardi evra.

Napomena: dobijene vrednosti odnose se na vrednost **outputa**, tj. na potencijalnu vrednost proizvodnje koja predstavlja teorijski maksimum, i iz kojeg bi se morali isključiti troškovi međufazne potrošnje (materijalni inputi, energenti, kamatni rashodi i drugi izdaci). Nakon toga konačni efekti u vidu neto prihoda ili dobitka mogu biti i do 50% niži.

VI. Efekti različitih scenarija na eksternu makroekonomsku ravnotežu

Nivo i dinamika spoljne zaduženosti predstavlja jedan od temeljnih makroekonomskih izazova sa kojima se suočavaju nosioci ekonomskih politika. Prema kriterijumima Međunarodnog monetarnog fonda i Svetske banke prezaduženost zemlje nastaje kada dug premaši udeo od 80% u BDP-u, odnosno, ukoliko odnos ukupnog duga prema izvozu roba i usluga pređe granicu od 220%. Tada je kreditni bonitet dužnika pod znakom pitanja.

Na osnovu različitih ishoda u rešavanju odnosa Beograda i Prištine (normalizacija odnosa, sa ili bez razmene teritorije, ili zadržavanje *status quo* situacije), izvedeni su pokazatelji makroekonomske održivosti, koji opisuju dinamiku BDP-a, investicija, potrošnje i servisiranja duga. Cilj je da se, u uslovima visoke spoljne zaduženosti i opterećenja servisom spoljnog duga, definiše održivost makroekonomske ravnoteže, koja podrazumeva snažniji rast investicija od BDP-a i snažniji rast BDP-a od potrošnje. Istovremeno, pretenduje se na smanjenje ukupnog dužničkog opterećenja.

Na osnovu kretanja ovih pokazatelja, određeni scenario rešavanja odnosa između Srbije i KiM se ocenjuje kao manje ili više prihvatljiv u pogledu neravnoteža i potrebnog kapitala i održivosti spoljnog duga. Najvažniji indikatori za ocenu eksterne makroekonomske pozicije su devizne rezerve, izražene u mesecima uvoza, i stopa servisiranja duga. Ako je obim raspoloživih deviznih rezervi ispod tri meseca uvoza ili stopa servisiranja duga iznad 25%, održivost scenarija je kritična. Visoke stope rasta BDP-a i investicija mogu učiniti scenario prihvatljivim sa aspekta indikatora eksterne pozicije. Međutim, on mora biti prihvatljiv i sa aspekta zadatih ograničenja rasta i razvoja kao što su npr. reformaska agenda ili spoljna ograničenja.

Sa aspekta makroekonomskih projekcija i dugoročnih efekata na ekonomsku aktivnost, razlikujemo dva modaliteta rešavanja odnosa Beograda i Prištine: **status quo** i scenario **normalizacije odnosa**. U skladu sa ovim modalitetima, u model makroekonomskih projekcija ugrađene su odgovarajuće pretpostavke na osnovu kojih treba ispitati održivost spoljnog duga za period projekcije od 2017. do 2030. godine. Budući da je 2025. označena kao godina kada bi Srbija mogla da ostvari članstvo u EU, za potrebe analize različitih scenarija na makroekonomsku poziciju zemlje uzet je vremenski interval od 14 godina, odnosno period 2017-2030.

Realni scenario - pretpostavke

- Prosečna stopa rasta **BDP**-a: 4,5%
- **Spoljnotrgovinski deficit** izražen kao udeo u BDP-u: sa 6,4% (2016.) raste na 7% u 2018., da bi se u 2022. zaustavio na 8% i tu ostaje do 2030. godine
- **Deficit tekućih transakcija u platnom bilansu**: pad sa 3,1% u 2017. na 2,4% BDP-a u 2030.
- **Fiksne investicije**: podizanje učešća sa 19% u 2016. godini, na 25% u 2023. i 29,5% u 2030. godini (prosečan godišnji rast od oko 8,5%)
- **Potrošnja države**: smanjenje sa 17% BDP-a u 2016. na 13% u 2030. godini
- **Izvoz robe i usluga**: sa 50,2% u 2016. na 65% u 2030.
- **Inflacija**: 3% u celom periodu
- **Kurs dinara**: deprecijacija od oko 2% godišnje od 2020. pa do kraja perioda
- Kao izvor finansiranja bruto domaćih investicija, umesto dosadašnjih neto faktorskih dohodaka i transfera iz inostranstva, dominirala bi **domaća štednja** (njeno učešće bi poraslo sa 35,9% u 2016. na 62,6% u 2030. godini).

Status quo scenario - pretpostavke

- Prosečna stopa rasta **BDP**-a: 1,9%
- **Spoljnotrgovinski deficit** izražen kao udeo u BDP-u: sa 6,4% (2016.) raste na 7% u 2030.
- **Deficit tekućih transakcija u platnom bilansu**: porast sa 3,1% u 2017. na 5,1% BDP-a u 2030.
- **Fiksne investicije**: podizanje učešća sa 19% u 2016. godini, na 20,5% do kraja perioda projekcije (prosečan godišnji rast od 3,6%)
- **Potrošnja države**: zadržavanje na 17% BDP-a u toku celog perioda projekcije
- **Izvoz robe i usluga**: sa 50,2% u 2016. na 38% u 2030.
- **Inflacija**: drastičan porast u celom periodu, zbog niske stope privrednog rasta u kombinaciji sa porastom svih oblika potrošnje
- **Kurs dinara**: visoka deprecijacija u celom projektovanom periodu zbog porasta potrošnje i inflacije

Usled nerešavanja odnosa Beograda i Prištine (tj. ako bi se realizovao **status quo** scenario) i kao posledica toga - odlaganja prijema Srbije u EU, realno je očekivati da dođe do pogoršanja svih fundamentalnih ekonomskih performansi. Pre svega, može se očekivati drastičan pad stranih direktnih investicija iz EU i drugih razvijenih zemalja, što bi dovelo do pada stope ekonomskog rasta, zaposlenosti i životnog standarda. Zbog povećanog rizika i pogoršane ekonomske klime u zemlji, pao bi kreditni rejting, a povećala se cena zaduživanja (kamata). Došlo bi i do pada obima finansijskih sredstava koja EU izdvaja za potrebe pretpristupne pomoći, a koja se u Srbiji koriste za finansiranje unutrašnjih reformi. Ekonomska saradnja sa zemljama članicama EU bi bila drastično smanjena. Prema tome, glavni pokretači rasta, koji bi Srbiji trebalo

da obezbede konvergenciju ka standardu EU – ubrzani rast investicija, modernizacija infrastrukture, efikasniji javni sektor, modernizacija industrije, kvalitetnije obrazovanje – izostali bi u slučaju status quo scenarija.

Na kraju posmatranog perioda, u 2030. godini, BDP bi, umesto 85,7 milijardi evra u realnom scenariju, iznosio 65,8 milijardi evra u status quo scenariju, što predstavlja **gubitak od oko 19,9 milijardi evra**. Kumulativno, rast BDP-a bi u status quo scenariju iznosio 27,2%, što je za 53,4 p.p manje nego u osnovnom scenariju. Shodno tome, u realnom scenariju, BDP iskazan u stalnim cenama 2016 godine, bi za ceo period (2017-2030.) bio povećan za 17,7 milijardi evra, dok bi u status quo scenariju to povećanje iznosilo samo 0,5 milijardi evra. Takođe, rast investicija, koji bi u status quo scenariju iznosio oko 3,6% godišnje, u realnom scenariju bi bio za 4,9% viši, tj. iznosio bi 8,5%. Neto strane direktne investicije bi u realnom scenariju imale priliv od 48,1 mlrd. evra, dok bi u slučaju status quo scenarija, on bio za 15,1 mlrd. evra manji, i iznosio bi 32,9 mlrd. evra.

Realni scenario - zaključci

- **Stopa servisiranja ukupnog spoljnog duga** (udeo otplate glavnice i kamata u izvozu) – pad sa 31,1% u 2017. na 2,3% u 2030.
- **Adekvatnost deviznih rezervi** (pokazuje koliko meseci zemlja može da održi postojeći nivo uvoza u slučaju prestanka svih priliva u zemlju) – pad sa 5,6 meseci u 2017. na 4,8 u 2030., shodno smanjenju rizika u pogledu eksterne likvidnosti
- **Udeo ukupnog spoljnog duga u izvozu roba i usluga**: pad sa 126,7% u 2017. na 26,6% u 2030.
- **Učešće ukupnog spoljnog duga u BDP-u**: pad sa 64,9% BDP-a u 2017. na 17,3% u 2030. godini
- **Udeo SDI u BDP-u**: porast sa 5,8% u 2017. na 6% u periodu 2018-2023. Nakon toga se blago smanjuje, zbog mogućeg odliva profita (neto priliv od 48,1 mlrd. evra za ceo period do 2030. godine).
- **Rast investicija**: 8,5% godišnje
- **Udeo zbira uvoza i izvoza u BDP-u** (odnos spoljne trgovine prema BDP-u): rast sa 109,2% u 2017. na 138% u 2030. godini, što ukazuje na visok stepen otvorenosti ekonomije u projekcionom periodu

Status quo scenario - zaključci

- **Stopa servisiranja ukupnog spoljnog duga** (udeo otplate glavnice i kamata u izvozu) – pad sa 31,1% u 2017. na 9,2% u 2027 da bi nakon toga ponovo počela da raste (u 2030. na 11,8%).
- **Adekvatnost deviznih rezervi** (pokazuje koliko meseci zemlja može da održi postojeći nivo uvoza u slučaju prestanka svih priliva u zemlju) – pad sa 5,6 meseci u 2017. na 3 meseca u 2030., usled niže stope rasta BDP-a, praćene povećanjem svih oblika potrošnje
- **Udeo ukupnog spoljnog duga u izvozu roba i usluga**: pad sa 126,7% u 2017. na 81,9% u 2030.
- **Učešće ukupnog spoljnog duga u BDP-u**: pad sa 64,9% BDP-a u 2017. na 31,1% u 2030. godini
- **Udeo SDI u BDP-u**: pad sa 5,8% u 2017. na 4% u 2030. (neto priliv od 32,9 mlrd. evra za ceo period do 2030. godine).
- **Rast investicija**: 3,6% godišnje
- **Udeo zbira uvoza i izvoza u BDP-u** (odnos spoljne trgovine prema BDP-u): pad sa 109,2% u 2017. na 83% u 2030. godini, što ukazuje na pogoršanje stepena otvorenosti ekonomije u projekcionom periodu